
Wytyczne profilaktyki i leczenia
żylnej choroby zakrzepowo-zatorowej

Wytyczne profilaktyki i leczenia żylnej choroby zakrzepowo-zatorowej

opracowane na podstawie dokumentu z VI Konferencji American College of Chest Physicians (*Chest*, 2001; 119: 1, supl.) oraz wytycznych European Society of Cardiology (*Eur. Heart J.*, 2000; 21: 1301–1336)

„Wytyczne” zostały przyjęte przez:

Centrum Monitorowania Jakości w Ochronie Zdrowia
Kolegium Lekarzy Rodzinnych w Polsce
Polskie Towarzystwo Anestezjologii i Intensywnej Terapii
Polskie Towarzystwo Angiologiczne
Polskie Towarzystwo Badań nad Miażdżycą
Polskie Towarzystwo Chirurgii Naczyniowej
Polskie Towarzystwo Farmakologii Klinicznej
Polskie Towarzystwo Fizjopneumonologiczne
Polskie Towarzystwo Ginekologiczne
Polskie Towarzystwo Kardiologiczne
Polskie Towarzystwo Neurologiczne
Polskie Towarzystwo Onkologiczne
Polskie Towarzystwo Ortopedii i Traumatologii
Towarzystwo Chirurgów Polskich
Towarzystwo Internistów Polskich
Towarzystwo Promocji Jakości Opieki Zdrowotnej w Polsce

Komitet sterujący:

prof. dr hab. Aldona Dembińska-Kieć (Polskie Towarzystwo Farmakologii Klinicznej, Polskie Towarzystwo Badań nad Miażdżycą), prof. dr hab. Krzysztof Duda (Polskie Towarzystwo Onkologiczne), dr hab. Bogusław Frańczuk (Polskie Towarzystwo Ortopedii i Traumatologii), dr hab. Ryszard Gajdosz (Polskie Towarzystwo Anestezjologii i Intensywnej Terapii), dr med. Piotr Gajewski (Medycyna Praktyczna), prof. dr hab. Wojciech Gaszyński (Polskie Towarzystwo Anestezjologii i Intensywnej Terapii), prof. dr hab. Arkadiusz Jawień (Polskie Towarzystwo Chirurgii Naczyniowej), mgr Halina Kutaj-Wąsikowska (Towarzystwo Promocji Jakości Opieki Zdrowotnej w Polsce), prof. dr hab. Stanisław Łopaciuk (Polskie Towarzystwo Angiologiczne), dr hab. Rafał Nizankowski (Polskie Towarzystwo Angiologiczne), prof. dr hab. Maria Podolak-Dawidziak (Towarzystwo Internistów Polskich), prof. dr hab. Wiesław Szymański (Polskie Towarzystwo Ginekologiczne), prof. dr hab. Marek Reinfuss (Polskie Towarzystwo Onkologiczne), lek. Tomasz Tomasiak (Kolegium Lekarzy Rodzinnych w Polsce), lek. Jacek Walczak (Centrum Monitorowania Jakości w Ochronie Zdrowia), dr med. Adam Windak (Kolegium Lekarzy Rodzinnych w Polsce), prof. dr hab. Wojciech Witkiewicz (Towarzystwo Chirurgów Polskich)

„Wytyczne” opracował zespół w składzie:

prof. dr hab. med. Stanisław Łopaciuk
prof. dr hab. med. Krystyna Zawilska
prof. dr hab. med. Adam Torbicki
dr hab. med. Rafał Nizankowski
dr med. Roman Jaeschke
dr med. Piotr Gajewski
lek. Małgorzata Bała

Konsultanci zewnętrzni:

Mark Crowther, MD, McMaster University, Hamilton, Kanada
James D. Douketis, MD, McMaster University, Hamilton, Kanada
Holger J. Schunemann, MD, University at Buffalo, Buffalo, NY, USA

Niniejsze „Wytyczne”, skrót dokumentu z VI Konferencji American College of Chest Physicians oraz streszczenia badań naukowych dotyczących profilaktyki i leczenia żylnej choroby zakrzepowo-zatorowej są dostępne w internecie pod adresem <http://mp.pl>

Wydawca

Medycyna Praktyczna

© Copyright by Medycyna Praktyczna

Druk

Technet, Kraków

Spis treści

3 Wstęp

4 Klasyfikacja siły zaleceń

5 Czynniki ryzyka

7 Profilaktyka

7 Chirurgia ogólna i urazowo-ortopedyczna

8 Duże operacje ortopedyczne

9 Operacje urologiczne

9 Operacje ginekologiczne

10 Operacje neurochirurgiczne, urazy i ostre uszkodzenie rdzenia kręgowego

10 Choroby leczone zachowawczo

11 Leki przeciwzakrzepowe a znieczulenie zewnątrzoponowe i podpajęczynówkowe

12 Leczenie żyłnej choroby zakrzepowo-zatorowej

13 Leczenie początkowe heparyną

15 Leczenie trombolityczne

16 Trombektomia żylna

16 Umieszczenie filtru w żyłę głównej dolnej

16 Embolektomia płucna

17 Wtórna profilaktyka przeciwzakrzepowa

18 Leczenie przeciwzakrzepowe u kobiet w ciąży

18 Profilaktyka u kobiet ciężarnych obciążonych zwiększonym ryzykiem ŻChZZ

19 Leczenie ŻChZZ u kobiet w ciąży

19 Ciąża u kobiet otrzymujących przewlekłe leczenie przeciwkrzepliwe

19 Postępowanie przeciwzakrzepowe w okresie ciąży u kobiet z mechanicznymi zastawkami serca

20 Postępowanie u kobiet ciężarnych zagrożonych utratą ciąży

21 Przeciwwskazania do leczenia przeciwkrzepliwego i trombolitycznego

21 Przeciwwskazania do stosowania leków hamujących krzepnięcie krwi

21 Przeciwwskazania do stosowania leków trombolitycznych

22 Postępowanie w przypadku powikłań krwotocznych leczenia przeciwkrzepliwego

22 Heparyny

23 Acenokumarol

24 Postępowanie w przypadku zabiegów inwazyjnych u chorych leczonych acenokumarolem

25 Leki dostępne w Polsce

27 Sygnatariusze instytucjonalni

Wstęp

- Żyłna choroba zakrzepowo-zatorowa (ŻChZZ), czyli zakrzepica żył głębokich (ZŻG) i jej najgroźniejsze powikłanie – zator tętnicy płucnej (ZTP), stanowi niezwykle ważny, interdyscyplinarny problem współczesnej medycyny.
- Na podstawie danych z Ameryki Północnej i Europy Zachodniej można sądzić, że w Polsce co roku około 50 tysięcy osób zapada na ZŻG, a około 20 tysięcy doznaje objawowego ZTP. Nieleczony ZTP w 30% przypadków kończy się zgonem, ale dzięki stosowaniu leków przeciwkrzepiliwych można zmniejszyć śmiertelność do 2–8%.
- Stosowanie profilaktyki przeciwzakrzepowej w sytuacjach zwiększonego ryzyka wystąpienia ŻChZZ jest uzasadnione z następujących powodów:
  - ŻChZZ występuje bardzo często zarówno u chorych hospitalizowanych, jak i w warunkach pozaszpitalnych, i w większości przypadków ma klinicznie niemy przebieg;
  - pierwszą manifestacją choroby może być zgon spowodowany ZTP, dlatego nie należy czekać, aż wystąpią objawy ZŻG i dopiero wtedy przeprowadzać postępowanie diagnostyczne i wdrażać leczenie;
  - nierozpoznana i nieleczona ZŻG może mieć odległe następstwa w postaci zespołu pozakrzepowego, usposabia chorych do nawrotów ŻChZZ, a w części przypadków jest przyczyną przewlekłego nadciśnienia płucnego;
  - leczenie powikłań ZŻG jest kosztowne.
- Obecnie szeroko dostępne są skuteczne metody zapobiegania i leczenia ŻChZZ.
- W każdym szpitalu powinno się opracować wewnętrzne standardy profilaktyki i leczenia żyłnej choroby zakrzepowo-zatorowej, zgodne z wytycznymi zawartymi w tym dokumencie.

Skróty [w nawiasach kwadratowych skróty angielskie]

anty-Xa – (aktywność) hamująca czynnik Xa
APLA – przeciwciała antyfosfolipidowe
APTT – czas częściowej tromboplastyny po aktywacji
BMI – wskaźnik masy ciała
h – godzina
HDCz – heparyna drobnocząsteczkowa [LMWH]
HNF – heparyna niefrakcjonowana [UFH]
i.v. – dożylnie

INR – międzynarodowy współczynnik znormalizowany
j.m. – jednostki międzynarodowe
PUP – przerywany ucisk pneumatyczny kończyn dolnych
s.c. – podskórnie
tPA – tkankowy aktywator plazminogenu
ZTP – zator tętnicy płucnej
ZŻG – zakrzepica żył głębokich
ŻChZZ – żyłna choroba zakrzepowo-zatorowa

Klasyfikacja siły zaleceń

Siła zalecenia zależy od:

- stopnia pewności ekspertów, że korzyści z danego postępowania przeważają nad ryzykiem albo że nie przeważają
  - 1 pewni
  - 2 niepewni
- wiarygodności danych, na podstawie których sformułowano zalecenie
  - A** dane z badań z randomizacją bez niedociągnięć metodologicznych, których wyniki są zgodne
  - B** dane z badań z randomizacją, z istotnymi ograniczeniami (niezgodne wyniki, niedociągnięcia metodologiczne)
  - C** dane z badań obserwacyjnych
  - C+** bardzo przekonujące dane z badań obserwacyjnych lub uogólnienie wyników badań z randomizacją przeprowadzonych w innej, odmiennej grupie osób niż te, których dotyczy zalecenie

Siła zalecenia	Znaczenie
1A	zalecenie silne – dane postępowanie można stosować u większości pacjentów i w większości sytuacji, bez zastrzeżeń
1B	zalecenie silne – dane postępowanie można stosować najprawdopodobniej u większości pacjentów
1C+	zalecenie silne – dane postępowanie można stosować u większości pacjentów i w większości sytuacji
1C	zalecenie średnio silne – może zostać zmienione, jeśli się pojawią nowe dane o większej wiarygodności
2A	zalecenie średnio silne – najlepsze postępowanie może być różne, w zależności od sytuacji
2B	zalecenie słabe – dla niektórych pacjentów w pewnych sytuacjach lepsze może być postępowanie alternatywne
2C	zalecenie bardzo słabe – równie zasadne mogą być inne sposoby postępowania

Przy zaleceniach podano ich siłę w nawiasach kwadratowych, np. [1A].

Czynniki ryzyka

Zastosowanie skutecznej profilaktyki ŻChZZ zależy od znajomości czynników ryzyka u danego chorego i stopnia zagrożenia zakrzepowego.

Czynniki ryzyka ŻChZZ

- wiek >40 lat
- długotrwałe unieruchomienie
- udar mózgu z porażeniem lub znacznym niedowładem kończyn
- przebyta ŻChZZ
- nowotwory złośliwe i leczenie przeciwnowotworowe
- duże zabiegi operacyjne (szczególnie w obrębie kończyn dolnych, miednicy i jamy brzusznej)
- urazy (zwłaszcza złamania miednicy, bliższego odcinka kości udowej i innych kości długich kończyn dolnych)
- otyłość
- żylaki kończyn dolnych
- niewydolność serca III i IV klasy NYHA
- obecność cewnika w dużych żyłach
- choroba Leśniowskiego i Crohna, wrzodziejące zapalenie jelita grubego
- zespół nerczycowy
- czerwienica prawdziwa, nadpłytkowość samoistna i nocna napadowa hemoglobinuria
- ciąża i połóg, stosowanie doustnych środków antykoncepcyjnych i hormonalnej terapii zastępczej
- trombofilia wrodzona powodowana niedoborem naturalnego inhibitora krzepnięcia (anty-trombiny, białka C lub białka S), mutacją typu Leiden genu czynnika V lub mutacją G20210A genu protrombiny
- obecność przeciwciał antyfosfolipidowych

U chorych leczonych chirurgicznie zapadalność na ŻChZZ zależy także od czynników związanych z samym zabiegiem, takich jak miejsce, technika i czas zabiegu, rodzaj znieczulenia oraz okres unieruchomienia w okresie pooperacyjnym.

Stopnie ryzyka wystąpienia ŻChZZ u chorych poddawanych zabiegom chirurgicznym albo po urazach lub ostrym uszkodzeniu rdzenia kręgowego, bez stosowania profilaktyki przeciwzakrzepowej

Stopień ryzyka	Częstość występowania (%)			
	ŻŻG goleni	ŻŻG proksy- malna	ZTP objawowy	ZTP zakończony zgonem
ryzyko małe mały zabieg chirurgiczny u chorego w wieku <40 lat i bez dodatkowych czynników ryzyka	2	0,4	0,2	0,002
ryzyko średnie – mały zabieg chirurgiczny i dodatkowe czynniki ryzyka zakrzepicy – mały zabieg chirurgiczny u chorego w wieku 40–60 lat bez dodatkowych czynników ryzyka – duży zabieg chirurgiczny u chorego w wieku <40 lat, bez dodatkowych czynników ryzyka	10–20	2–4	1–2	0,1–0,4
ryzyko duże – mały zabieg chirurgiczny u chorego w wieku >60 lat lub z dodatkowymi czynnikami ryzyka – duży zabieg chirurgiczny u chorego w wieku >40 lat lub z dodatkowymi czynnikami ryzyka	20–40	4–8	2–4	0,4–1,0
ryzyko bardzo duże – obecne liczne czynniki ryzyka – chorzy poddawani alloplastyce stawu biodrowego lub kolanowego – chorzy ze złamaniem bliższego odcinka kości udowej – chorzy z ciężkim urazem – chorzy z ostrym uszkodzeniem rdzenia kręgowego	40–80	10–20	4–10	0,2–5
mały zabieg chirurgiczny – operacja poza jamą brzuszną, trwająca krócej niż 45 minut duży zabieg chirurgiczny – każda operacja w jamie brzusznej, a także inne operacje, trwające dłużej niż 45 minut				

Profilaktyka

1. Zaleca się ostrożność w profilaktycznym lub terapeutycznym stosowaniu leków przeciwkrzepliwych u chorych, u których wykonano nakłucie kanału kręgowego lub umieszczono cewnik w przestrzeni zewnątrzoponowej w celu znieczulenia regionalnego (patrz s. 11).

2. W przypadku stosowania HNF lub HDCz zaleca się kontrolę liczby płytek co najmniej raz w tygodniu, rozpoczynając od 5. dnia ich stosowania lub wcześniej, jeżeli chory był w przeszłości leczony heparyną.

Chirurgia ogólna i urazowo-ortopedyczna

(wyjąwszy duże operacje ortopedyczne – patrz s. 8)

Grupa ryzyka	Zalecana profilaktyka
ryzyko małe	wczesne uruchomienie [1C]
ryzyko średnie	opcje [wszystkie 1A] – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją – HDCz w małej dawce profilaktycznej dalteparyna 2500 j.m. s.c. 1–2 h przed operacją i raz dziennie po operacji enoksaparyna 20 mg s.c. 1–2 h przed operacją i raz dziennie po operacji nadroparyna 2850 j.m. s.c. 2–4 h przed operacją i raz dziennie po operacji – PUP
ryzyko duże	opcje – HNF 5000 j.m. s.c. co 8 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją [1A] – HDCz dalteparyna 5000 j.m. s.c. 8–12 h przed operacją i raz dziennie po operacji [1A] dalteparyna 2500 j.m. s.c. 1–2 h przed operacją, a następnie 2500 j.m. s.c. po 8–12 h, w ciągu następnego dnia 5000 j.m. s.c. raz dziennie [1A] enoksaparyna 40 mg s.c. 12 h przed operacją i raz dziennie po operacji [1A] nadroparyna 2850 j.m. s.c. 2–4 h przed operacją i raz dziennie po operacji [2B] – PUP [1A] jeśli zwiększone ryzyko krwawienia – stosować mechaniczne metody zapobiegawcze (pończochy elastyczne i[lub] PUP), przynajmniej początkowo [1C]
ryzyko bardzo duże	– HNF (dawka jak przy dużym ryzyku) lub – HDCz (dawki jak przy dużym ryzyku) oraz – pończochy elastyczne i[lub] – PUP [1C]

Czas stosowania profilaktyki przeciwkrzepliwych

- do czasu wypisania chorego do domu lub
- do pełnego uruchomienia chorego hospitalizowanego, ale nie krócej niż przez 5 dni
- u niektórych chorych ze szczególnie dużym zagrożeniem zakrzepowym (np. w obecności nowotworu złośliwego) rozważyć stosowanie przedłużonej profilaktyki za pomocą HDCz lub acenokumarolu, nawet po wypisaniu ze szpitala

Duże operacje ortopedyczne

Procedura	Zalecana profilaktyka
planowa alloplastyka stawu biodrowego	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HDCz w dawkach profilaktycznych (p. niżej) [1A] – Skuteczność profilaktyki może zwiększyć dodatkowe zastosowanie pończoch elastycznych i/lub PUP [2C]. <p>Nie zaleca się stosowania jako metody profilaktyki: tylko kwasu acetylosalicylowego, HNF w dawkach profilaktycznych, dekstranu ani samych metod mechanicznych.</p>
planowa alloplastyka stawu kolanowego	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HDCz dawki jw. [1A] – PUP [1B] <p>Nie zaleca się stosowania samej HNF w dawce profilaktycznej [1C+].</p>
leczenie operacyjne złamania bliższego odcinka kości udowej	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HDCz dawki jw. [1B] – HNF 5000 j.m. s.c. co 8–12 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją [2B] <p>Nie zaleca się stosowania samego kwasu acetylosalicylowego [2A].</p>

Unieruchomienie kończyny dolnej w opatrunku gipsowym – HDCz w dawkach profilaktycznych do czasu zdjęcia opatrunku gipsowego [2C]

Duże operacje ortopedyczne – dawkowanie HDCz

HDCz, dawka do wstrzyknięć s.c.	Czas stosowania	
	przed operacją	po operacji
dalteparyna 5000 j.m.	8–12 h	12–24 h, następnie co 24 h
dalteparyna 2500 j.m.	1–2 h	8–12 h, w ciągu następnych dni 5000 j.m. raz dziennie (rano)
enoksaparyna 40 mg	10–12 h	10–12 h, następnie co 24 h
nadroparyna 38 j.m./kg	12 h	12 h, potem co 24 h przez 3 dni, następnie 57 j.m./kg co 24 h

Czas stosowania profilaktyki po dużej operacji ortopedycznej

- Zaleca się stosowanie profilaktyki przeciwzakrzepowej po całkowitej alloplastyce stawu biodrowego lub kolanowego przez co najmniej 7–10 dni [1A], ale nie krócej niż do pełnego uruchomienia chorego [2C].
- W przypadku operacji bliższego odcinka kości udowej i stawu kolanowego innej niż alloplastyka zaleca się postępowanie jak w przypadku alloplastyki [2C].
- U chorych po alloplastyce stawu biodrowego profilaktyczne stosowanie HDCz przedłużone do 30 dni zmniejsza częstość występowania ZŻG. Zaleca się takie postępowanie przynajmniej u chorych ze zwiększonym ryzykiem zakrzepowym (starszy wiek, otyłość, unieruchomienie lub ŻChZZ w wywiadzie). [2A]

Operacje urologiczne

Grupa ryzyka	Zalecana profilaktyka
zabieg przezcewkowy lub inny związany z małym ryzykiem ŻChZZ	szybkie uruchomienie [1C]
duże otwarte operacje urologiczne	opcje [każda 1B]: – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją – HDCz w dawce profilaktycznej – pończochy elastyczne i[lub] PUP
chorzy obciążeni bardzo dużym ryzykiem	– HNF 5000 j.m. s.c. co 8 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją albo – HDCz w dawce profilaktycznej oraz – pończochy elastyczne i ew. PUP [1C]

Czas stosowania profilaktyki – patrz: Chirurgia ogólna (s. 7)

Operacje ginekologiczne

Procedura	Zalecana profilaktyka
krótkotrwałe zabiegi ginekologiczne z przyczyny nienowotworowej	wczesne uruchomienie [1C]
duże zabiegi ginekologiczne z powodu choroby nienowotworowej, bez dodatkowych czynników ryzyka	opcje: – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h; pierwsza dawka 1–2 h przed operacją [1A] – HDCz w dawce profilaktycznej lub PUP, rozpocząć tuż przed operacją [1C+]
– rozległe operacje z powodu nowotworu złośliwego, – duże zabiegi ginekologiczne w obecności dodatkowych czynników ryzyka	opcje: – HNF 5000 j.m. s.c. co 8 h [1A] – HDCz w zwiększonej dawce, jak przy dużym ryzyku w chirurgii ogólnej (patrz: tabela, s. 7) [1C] Skuteczności profilaktyki może zwiększyć dodatkowe zastosowanie pończoch elastycznych i(lub) PUP [1C].

Czas stosowania profilaktyki – patrz: Chirurgia ogólna (s. 7)

Operacje neurochirurgiczne, urazy i ostre uszkodzenie rdzenia kręgowego

Grupa ryzyka	Profilaktyka
wewnątrzczaszkowe operacje neurochirurgiczne	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – PUP i ewentualnie pończochy elastyczne [1A] – HNF 5000 j.m. s.c. co 8–12 h po operacji [2A] – HDCz w dawce profilaktycznej, po operacji [2A] – grupa dużego ryzyka zakrzepicy: PUP lub pończochy elastyczne oraz po operacji HNF 5000 j.m. s.c. co 8–12 h lub HDCz w dawce profilaktycznej [1B]
uraz + znany czynnik ryzyka ŻChZZ	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HDCz, gdy tylko uzna się to za bezpieczne – enoksaparyna 40 mg s.c. co 24 h; pierwsza dawka 24–36 h po urazie, jeśli stan hemostatyczny jest stabilny [1A] – w razie opóźnienia lub przeciwwskazań do stosowania heparyny – tymczasowo PUP i(lub) pończochy elastyczne [1C] – jeśli duże ryzyko ŻChZZ, a zastosowane postępowanie zapobiegawcze nie jest optymalne – rozważyć badania przesiewowe <i>duplex USG</i> [1C] – w razie przeciwwskazań do stosowania leku przeciwkrzepliwego u chorego z proksymalną ŻŻG – umieścić filtr w żyłę głównej dolnej [1C+]
ostre uszkodzenie rdzenia kręgowego	<ul style="list-style-type: none"> – HDCz w dawce profilaktycznej [1B] – PUP i pończochy elastyczne można stosować w razie przeciwwskazań do wczesnego stosowania leku przeciwkrzepliwego lub w połączeniu z HDCz lub HNF w dawce profilaktycznej [2B] – w okresie rehabilitacji – kontynuować HDCz lub zastosować acenokumarol (INR: 2,0–3,0) [1C]

Czas stosowania profilaktyki – w zależności od indywidualnej oceny ryzyka zakrzepowo-zatorowego

Choroby leczone zachowawczo

Choroba	Zalecana profilaktyka
świeży zawał serca	<p>opcje [każda 1A]:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HNF s.c. 5000 j.m. co 8–12 h – HDCz w dawce profilaktycznej <p>Zalecenie odnosi się do profilaktyki ŻChZZ – część chorych będzie otrzymywać HDCz lub HNF w dawkach leczniczych ze wskazań wynikających z choroby wieńcowej.</p>
udar niedokrwienny z porażeniem lub znacznym niedowładem kończyn	<p>opcje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HNF 5000 j.m. s.c. co 8–12 h – HDCz w dawce profilaktycznej [1A] – jeśli antykoagulacja jest przeciwwskazana – pończochy elastyczne lub PUP [1C+]
chorzy z innymi klinicznymi czynnikami ryzyka ŻChZZ (np. nowotwór złośliwy, dłuższe unieruchomienie [>3 dni], niewydolność serca [III i IV klasa NYHA], ciężka choroba płuc, chorzy wymagający intensywnej opieki medycznej)	<p>opcje [każda 1A]:</p> <ul style="list-style-type: none"> – HNF 5000 j.m. s.c. co 8–12 h – HDCz – dalteparyna 2500 j.m. s.c. co 24 h – enoksaparyna 40 mg s.c. co 24 h – nadroparyna 2850 j.m. s.c. co 24 h

Leki przeciwzakrzepowe a znieczulenie zewnątrzoponowe i podpajęczynówkowe

Uwagi ogólne

- Krwiak okołordzeniowy po blokadzie zewnątrzoponowej lub podpajęczynówkowej jest rzadkim, ale poważnym powikłaniem leczenia przeciwkrzepliwego lub profilaktyki przeciwzakrzepowej.
- U chorych, u których wykonuje się tego typu znieczulenie, należy zachować szczególną ostrożność przy stosowaniu leków przeciwzakrzepowych.
- W większości przypadków można wykonywać znieczulenie zewnątrzoponowe i podpajęczynówkowe u pacjentów otrzymujących leki przeciwzakrzepowe.
- Należy unikać wykonywania znieczulenia zewnątrzoponowego i podpajęczynówkowego u chorych z klinicznie jawną skazą krwotoczną.
- W przypadku krwawego nakłucia zastosowanie HDCz powinno być zaniechane lub przynajmniej odroczone o 24–48 h [1C], a w tym czasie należy stosować mechaniczne metody profilaktyki.
- Cewnik nadoponowy powinno się usuwać wówczas, gdy efekt przeciwkrzepliwego jest najmniejszy (zwykle na krótko przed kolejnym wstrzyknięciem podskórnym heparyny).
- U chorych otrzymujących profilaktycznie HDCz znieczulenie podpajęczynówkowe z pojedynczego wstrzyknięcia jest najbezpieczniejsze spośród metod znieczulenia neuroosiowego
- Wszystkich pacjentów należy dokładnie i często badać pod kątem pojawienia się bólu pleców i objawów ucisku na rdzeń kręgowy (np. nasilenie drętwienia lub osłabienia kończyn dolnych, zaburzenia czynności jelita grubego lub pęcherza moczowego). Jeśli się podejrzewa krwiak okołordzeniowy, należy jak najszybciej przeprowadzić diagnostykę obrazową i leczenie chirurgiczne, aby zmniejszyć ryzyko trwałego porażenia.

Kiedy można	Acenokumarol	HNF	HDCz
wykonać nakłucie lędźwiowe	po powrocie INR lub czasu protrombinowego do wartości prawidłowych	2–4 h po zaprzestaniu wlewu i.v. i powrocie APTT do wartości prawidłowych lub 10–12 h po wstrzyknięciu s.c. dawki profilaktycznej	10–12 h po standardowej dawce profilaktycznej (przy dawkowaniu co 12 h); 24 h po podaniu zwiększonej dawki lub przy dawkowaniu co 24 h
usunąć cewnik zewnątrzoponowy lub podpajęczynówkowy przy jednoczesnej antykoagulacji	gdy INR $\leq 1,5$	2–4 h po zaprzestaniu wlewu i powrocie APTT do wartości prawidłowych lub 10–12 h po wstrzyknięciu s.c. dawki profilaktycznej	12 h po ostatniej dawce (przy dawkowaniu co 12 h); 24 h po ostatniej dawce (przy dawkowaniu co 24 h)
włączyć profilaktykę po znieczuleniu zewnątrzoponowym lub podpajęczynówkowym		2 h po wprowadzeniu lub usunięciu cewnika	2 h po wprowadzeniu lub usunięciu cewnika

- U chorych otrzymujących kwas acetylosalicylowy lub niesteroidowe leki przeciwzapalne zaleca się odstawienie tych leków na 7 dni przed wykonaniem nakłucia lędźwiowego.

Leczenie żyłnej choroby zakrzepowo-zatorowej

Uwagi ogólne

- Metody leczenia ŻŻG kończyn dolnych i ZTP są podobne. W badaniach klinicznych u chorych z izolowaną ŻŻG potwierdzono skuteczność metod leczenia podobnych do stosowanych u chorych z ŻŻG powikłaną ZTP lub z izolowanym ZTP. Obie grupy chorych leczy się więc podobnie, z wyjątkiem tego że chorzy z objawową proksymalną ŻŻG, nosząc co najmniej przez 1 rok pończochy elastyczne o stopniowanym ucisku, mogą uniknąć rozwinięcia się zespołu pozakrzepowego.
- Metody leczenia
  - leczenie przeciwkrzepliwe: heparyny (HNF albo HDCz) i doustne antykoagulanty (w Polsce acenokumarol)
  - leczenie trombolityczne
  - leczenie chirurgiczne (trombektomia, embolektomia)
- Chorych z ŻŻG lub ZTP powinno się od razu leczyć za pomocą HDCz we wstrzyknięciach s.c. co 12 lub 24 h albo za pomocą HNF w ciągłym wlewie dożylnym [1A].
- Jeżeli przy stosowaniu HDCz pojawiają się wątpliwości co do jej skuteczności klinicznej, powinno się oznaczyć aktywność anty-Xa, a jeśli nie ma takiej możliwości – zastosować HNF dożylnie i monitorować APTT [1C].
- Zaletą HDCz w porównaniu z HNF jest wygodne dawkowanie bez konieczności laboratoryjnego monitorowania efektu antykoagulacyjnego oraz możliwość leczenia pozaszpitalnego. Zaleca się stosowanie raczej HDCz niż HNF [2B], między innymi z powodu mniejszego ryzyka niewłaściwego dawkowania leku. Wskazaniem do stosowania HNF może być ŻChZZ u osób otyłych i z niewydolnością nerek. Również w niektórych sytuacjach klinicznych (zagrożenie powikłaniami krwotocznymi, rozważanie leczenia trombolitycznego) korzystniejsze może być rozpoczynanie leczenia od HNF, z uwagi na jej krótki okres działania.
- W przypadku stosowania HDCz minimalne warunki wcześniejszego wypisania chorego ze szpitala lub leczenia pozaszpitalnego to:
  - stan kliniczny chorego jest stabilny, a podstawowe parametry życiowe – prawidłowe;
  - ryzyko krwawienia jest małe;
  - nie ma zaawansowanej niewydolności nerek (stężenie kreatyniny w surowicy $< 150 \mu\text{mol/l}$);
  - zapewniony system podawania HDCz i acenokumarolu oraz monitorowania laboratoryjnego;
  - zapewniona fachowa obserwacja (przez dobrze wyszkoloną pielęgniarkę lub lekarza) pod kątem powikłań krwotocznych i skuteczności leczenia przeciwkrzepliwego oraz nawrotu ŻChZZ; obecność balotującej skrzepliny w żyłach biodrowej jest przeciwwskazaniem do leczenia w warunkach domowych.
- Jeśli u chorego z ostrą ŻChZZ stosowanie heparyny w dawce leczniczej jest przeciwwskazane, na przykład z powodu krwawienia do ośrodkowego układu nerwowego lub innego krwawienia zagrażającego życiu, alternatywą jest pilne umieszczenie filtra w żyłę główną dolną. Stosowanie heparyny w dawce profilaktycznej lub kwasu acetylosalicylowego w takiej sytuacji jest niewystarczające.
- Leczenie ŻChZZ u kobiet w ciąży (patrz s. 19)

Leczenie początkowe heparyną

- Zaleca się stosowanie HNF albo HDCz co najmniej przez 5 dni oraz podawanie acenokumaruolu równocześnie z heparyną co najmniej przez 4–5 dni [1A].
- W większości przypadków leczenie acenokumarolem można rozpocząć równocześnie z leczeniem HNF lub HDCz, a heparynę odstawić w 5. lub 6. dniu, jeśli INR wynosi $>2,0$ przez kolejne 2 dni.

Leczenie z użyciem HNF

podejrzanie choroby	<ol style="list-style-type: none"> 1. zlecić badania laboratoryjne: pełna morfologia (z liczbą płytek) krwi, grupa krwi, APTT, czas protrombinowy 2. ustalić, czy nie ma przeciwwskazań do leczenia heparyną (patrz s. 21) 3. rozważyć wstrzyknięcie i.v. 5000 j.m. HNF 4. zlecić badanie diagnostyczne
choroba rozpoznana	<ol style="list-style-type: none"> 1. wstrzyknąć i.v. 80 j.m./kg i rozpocząć ciągły wlew 18 j.m./kg/h* 2. oznaczyć APTT po 6 h <ul style="list-style-type: none"> – jeśli mieści się w przedziale terapeutycznym (1,5–2,3-krotne przedłużenie w porównaniu z kontrolą) – kontynuować wlew w niezmienionej dawce – jeśli nie – odpowiednio (patrz niżej) zwiększyć albo zmniejszyć dawkę HNF (przeciętna dawka podtrzymująca 30 000–35 000 j.m./24 h) 3. od 3. dnia do czasu odstawienia heparyny codziennie lub co drugi dzień sprawdzać liczbę płytek krwi (kontrolę należy rozpocząć już od 1. dnia, jeżeli chory w przeszłości był leczony heparyną) [2C] 4. pierwszego dnia leczenia heparyną rozpocząć stosowanie acenokumaruolu: <ol style="list-style-type: none"> 1. doba – 6–8 mg[#], 2. doba – 4 mg, od 3. doby dostosowywać dawkę w zależności od INR 5. zakończyć leczenie heparyną po upływie co najmniej 4–5 dni łącznego stosowania heparyny i acenokumaruolu, gdy INR przez kolejne 2 dni przekracza 2,0** 6. stosować acenokumarol co najmniej przez 3 miesiące (patrz s. 17), w dawkach utrzymujących INR w przedziale 2,0–3,0 (docelowo 2,5)##
<p>* Jeśli zastosuje się heparynę niefrakcjonowaną (preparat stężony 25 000 j.m./ml) podskórnie, należy wstrzykiwać 250 j.m./kg co 12 h i dostosowywać dawkę tak, aby APTT po 6 h od wstrzyknięcia leku miał wartość terapeutyczną. Przeciętna dawka podtrzymująca wynosi 17 500 j.m. co 12 h.</p> <p>** W przypadku masywnego ZTP lub rozległej ŻŻG w odcinku biodrowo-udowym zaleca się stosowanie heparyny przez dłuższy czas, tj. 8–10 dni [1C].</p> <p># U chorych w podeszłym wieku rozpoczynać od mniejszej dawki.</p> <p>## Jeśli stosowanie acenokumaruolu jest przeciwwskazane (patrz s. 21) lub niewygodne, należy zastosować HDCz (połowa dobowej dawki leczniczej s.c. co 24 h) [1A].</p>	

Dawkowanie HNF dożylnie w przeliczeniu na masę ciała*

APTT (s)	Zmiana dawki (j.m./kg/h)	Dodatkowe postępowanie	Następne oznaczenie APTT po upływie (h)
<35 (<1,2 x kontrola)	+4	wstrzyknięcie 80 j.m./kg	6
35–45 (1,2–1,5 x kontrola)	+2	wstrzyknięcie 40 j.m./kg	6
46–70 (1,5–2,3 x kontrola)	0	0	6
71–90 (2,3–3,0 x kontrola)	–2	0	6
>90 (>3,0 x kontrola)	–3	zatrzymać wlew na 1 h	6

* Dawka początkowa: wstrzyknięcie 80 j.m./kg; dawka podtrzymująca: wlew 18 j.m./kg/h (oznaczenie APTT po 6 h). Heparyna 25 000 j.m. w 250 ml 5% roztworu glukozy; wlew w dawce przeliczonej na masę ciała, za pomocą pompy pozwalającej na wolny przepływ. Podczas pierwszych 24 h oznaczać APTT co 6 h, potem codziennie rano, jeśli mieści się w przedziale terapeutycznym. Przedział terapeutyczny w sekundach powinien odpowiadać stężeniu heparyny w osoczu w przedziale 0,2–0,4 j.m./ml (oznaczonemu metodą miareczkowania siarczanem protaminy) lub 0,3–0,6 j.m./ml (oznaczonemu jako aktywność anty-Xa metodą amidolityczną); przedział ten zależy od wrażliwości odczynnika fosfolipidowego na heparynę.

Leczenie z użyciem HDCz

podejrzanie choroby	<ol style="list-style-type: none"> 1. zlecić badania laboratoryjne: pełna morfologia (z liczbą płytek) krwi, grupa krwi, APTT, czas protrombinowy 2. ustalić, czy nie ma przeciwwskazań do leczenia heparyną (patrz s. 21) 3. rozważyć wstrzyknięcie HNF i.v. 5000 j.m. albo HDCz s.c. (połowę dobowej dawki leczniczej) 4. zlecić badanie diagnostyczne
choroba rozpoznana	<ol style="list-style-type: none"> 1. wstrzykiwać s.c. HDCz w dawce terapeutycznej (patrz niżej) co 12 lub 24 h 2. pierwszego dnia leczenia heparyną rozpocząć stosowanie acenokumarolu:<ol style="list-style-type: none"> 1. doba – 6–8 mg[#], 2. doba – 4 mg, od 3. doby dostosowywać dawkę w zależności od INR 3. od 3. dnia do czasu odstawienia heparyny (ale nie dłużej niż 10 dni) codziennie lub co drugi dzień sprawdzać liczbę płytek krwi (kontrolę należy rozpocząć już od 1. dnia, jeżeli chory w przeszłości był leczony heparyną) 4. zakończyć leczenie heparyną po upływie co najmniej 4–5 dni łącznego stosowania heparyny i acenokumarolu, gdy INR przez kolejne 2 dni przekracza 2,0* 5. stosować acenokumarol co najmniej przez 3 miesiące (patrz s. 17), w dawkach utrzymujących INR w przedziale 2,0–3,0 (docelowo 2,5)**
<p>* W przypadku maszynego ZTP lub rozległej ŻŻG w odcinku biodrowo-udowym zaleca się stosowanie heparyny przez dłuższy czas, tj. około 10 dni [1C].</p> <p>** Jeśli stosowanie acenokumarolu jest przeciwwskazane (patrz s. 21) lub niewygodne, należy zastosować HDCz (połowa dobowej dawki leczniczej s.c. co 24 h) [1A].</p> <p># U chorych w podeszłym wieku rozpoczynać od mniejszej dawki.</p>	

Dawkowanie HDCz w leczeniu początkowym ŻChZZ

HDCz	Dawki terapeutyczne
dalteparyna	100 j.m./kg co 12 h 200 j.m./kg co 24 h (pojedyncza dawka nie może przekraczać 18 000 j.m.)
enoksaparyna	1 mg/kg co 12 h 1,5 mg/kg co 24 h (pojedyncza dawka nie może przekraczać 180 mg)
nadroparyna	85 j.m./kg co 12 h 170 j.m./kg co 24 h

- U osób otyłych (BMI >30 kg/m²) dawkowanie HDCz powinno być kontrolowane oznaczeniem aktywności anty-Xa w osoczu.
- Zaleca się ostrożność w stosowaniu HDCz u chorych z niewydolnością nerek (kreatyninemia >150 µmol/l); konieczne jest monitorowanie za pomocą oznaczenia anty-Xa, a jeżeli to nie jest możliwe – stosowanie HNF zamiast HDCz.

Leczenie trombolityczne

█ **Leczenie trombolityczne ŻChZZ jest bardzo zindywidualizowane.**

ZTP

wskazania

- masywny ZTP z niestabilnością hemodynamiczną (większość przeciwwskazań do leczenia trombolitycznego w takich przypadkach ma charakter względny)

leki

- streptokinaza – 1,5 mln j.m. w 2-godzinym wlewie dożylnym, następnie po godzinnej przerwie ciągły wlew dożylny HNF w dawce 18 j.m./kg/h pod kontrolą APTT
- tPA – 100 mg w 2-godzinym wlewie dożylnym, następnie bezpośrednio wlew dożylny HNF jak wyżej.

ZŻG

wskazania

- wczesna (czas trwania objawów <72 h) i rozległa zakrzepica proksymalnych żył głębokich u osób <65 rż., zwłaszcza z sinicznym bolesnym obrzękiem kończyny
- oraz
- nieobecność przeciwwskazań, w tym zwiększonego ryzyka powikłań krwotocznych

leki

- streptokinaza:
  - ciągły wlew dożylny: dawka wstępna – 250 000 j.m. w 100 ml 5% roztworu glukozy w ciągu 30–60 min, następnie dawka podtrzymująca – 100 000 j.m./h w ciągłym wlewie dożylnym przez 2–3 dni; lub
  - przerywane stosowanie małych dawek: dawka wstępna – 500 000 j.m. w 100 ml 5% roztworu glukozy w ciągu 30 min, następnie krótkotrwałe wlewy dożylne (15–20 min) 250 000 j.m. w 100 ml 5% roztworu glukozy powtarzane co 12 h przez 2–3 dni; lub
  - megadawki: 9 mln j.m. w 6-godzinym wlewie dożylnym (1,5 mln j.m./h) jeden raz lub kilkakrotnie;
Po upływie 2–4 h od zakończenia dożylnego wlewu SK lub po 12 h od ostatniego dożylnego wstrzyknięcia SK należy rozpocząć stosowanie HNF (z pominięciem bolusa), jak po leczeniu trombolitycznym ZTP
- tPA – 100 mg w 2-godzinym wlewie dożylnym, następnie bezpośrednio wlew dożylny HNF, jak po leczeniu trombolitycznym ZTP.

Trombektomia żylna

Wskazanie

Konieczność szybkiego odbarczenia odpływu żylnego u chorych z bolesnym sinicznym obrzękiem (*phlegmasia coerulea dolens*) i zagrażającą zgorzelą kończyny

Umieszczenie filtru w żyłę głównej dolnej

Wskazania [wszystkie 1C+]

- chorzy z proksymalną ZŻG lub ZTP, jeżeli leczenie przeciwkrzepliwe jest przeciwwskazane lub występują jego powikłania
- obiektywnie udokumentowane nawroty ZTP pomimo właściwego leczenia przeciwkrzepliwego
- progresja nadciśnienia płucnego związanego z udokumentowanymi nawrotami ZTP
- w przypadku wykonywania embolektomii lub trombendarterektomii płucnej

Embolektomia płucna

Kryteria kwalifikacji do zabiegu u chorych z masywnym ZTP

- jednoznaczne, obiektywne potwierdzenie proksymalnej zatorowości płucnej
- niestabilność hemodynamiczna (hipotensja lub wstrząs) pomimo leczenia farmakologicznego
- niepowodzenie lub obecność przeciwwskazań do leczenia trombolitycznego
- obecność ruchomych skrzeplin w jamach prawego serca, zwłaszcza skrzeplin przechodzących przez otwór owalny do lewego przedsionka
- natychmiast dostępny doświadczony zespół kardiochirurgiczny

Wtórna profilaktyka przeciwzakrzepowa

Czas stosowania acenokumarolu we wtórnej profilaktyce ŻChZZ (INR: 2,0–3,0)

Sytuacja kliniczna	Czas leczenia
pierwszy epizod ŻChZZ w obecności przejściowych czynników ryzyka* (oraz u osób z czynnikiem V Leiden, niedoborem białka C lub białka S, albo z mutacją G20210A genu protrombiny)	3–6 miesięcy [1A]
pierwszy epizod idiopatycznej ŻChZZ	≥6 miesięcy [1A]
pierwszy epizod ŻChZZ u osób z nowotworem złośliwym, przeciwciałami antyfosfolipidowymi lub niedoborem antytrombiny	12 miesięcy lub do końca życia [1C]
nawrót ŻChZZ – idiopatycznej lub w obecności trombofilii	12 miesięcy lub do końca życia [1C]
izolowana, objawowa ZŻG żył goleni (dystalnie do żyły podkolanowej)	co najmniej przez 6–12 tygodni [1A] Jeśli z jakiegoś powodu nie można zastosować antykoagulantów, zaleca się przez 10–14 dni po zakończeniu leczenia początkowego seryjne wykonywanie odpowiedniego badania nieinwazyjnego kończyny dolnej w celu oceny, czy skrzeplina nie narasta w kierunku dogłowymym. [1C]
* operacja, uraz, unieruchomienie, stosowanie doustnych środków antykoncepcyjnych, estrogenowej terapii zastępczej lub hormonalnej terapii zastępczej	

Leczenie przeciwzakrzepowe u kobiet w ciąży

Profilaktyka u kobiet ciężarnych obciążonych zwiększonym ryzykiem ŻChZZ

Sytuacja kliniczna	Postępowanie [wszystkie zalecenia 1C]
przebyty jeden epizod ŻChZZ związany z przejściowym czynnikiem ryzyka (i obecnie bez dodatkowych czynników ryzyka, takich jak patologiczna otyłość lub unieruchomienie w łóżku)	obserwacja* po porodzie acenokumarol**
przebyty jeden epizod idiopatycznej ŻChZZ + niestosowanie przewlekłego leczenia przeciwkrzepliwego	opcje: – obserwacja* – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h – HDCz w dawce profilaktycznej: dalteparyna 5000 j.m. s.c. co 24 h enoksaparyna 40 mg s.c. co 24 h po porodzie acenokumarol**
przebyty jeden epizod ŻChZZ + trombofilia (potwierdzona laboratoryjnie) + niestosowanie przewlekłego leczenia przeciwkrzepliwego	opcje: – obserwacja* – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h – HDCz w dawce profilaktycznej (dawki jw.) po porodzie acenokumarol** Uwaga: w przypadku niedoboru antytrombiny zawsze HNF lub HDCz
trombofilia (potwierdzona laboratoryjnie) bez przebytej ŻChZZ	opcje: – obserwacja* – HNF 5000 j.m. s.c. co 12 h – HDCz w dawce profilaktycznej (dawki jw.) po porodzie acenokumarol** Uwaga: w przypadku niedoboru antytrombiny zawsze HNF lub HDCz
przebyte >2 epizody ŻChZZ lub przewlekłe stosowanie leczenia przeciwkrzepliwego (np. po jednym, związanym z trombofilią lub idiopatycznym epizodzie ŻChZZ)	opcje: – HDCz w dawce profilaktycznej (dawki jw.) – HDCz w dawce dostosowywanej do masy ciała# (połowa dobowej dawki leczniczej s.c. co 24 h) po porodzie powrót do leczenia przewlekłego stosowanego przed ciążą
APLA i wywiad ŻChZZ u kobiety, która przyjmuje przewlekle acenokumarol	w okresie ciąży HDCz w dawce dostosowywanej do masy ciała (połowa dobowej dawki leczniczej) s.c. co 24 h, po porodzie acenokumarol (przewlekle) [2C]
APLA u kobiety, która nie przebyła zakrzepicy żyłnej	jeden z 4 sposobów postępowania: wnikliwa obserwacja, HNF w małej dawce, HDCz w dawce zapobiegawczej lub kwas acetylosalicylowy w małej dawce (80–325 mg/d) [2C]
* obserwacja – monitorowanie kliniczne i intensywna diagnostyka w razie podejrzenia ŻŻG lub ZTP	
** Przez 4–6 tygodni, w dawce utrzymującej INR w przedziale 2,0–3,0, początkowo z jednoczesnym stosowaniem HNF albo HDCz do chwili, aż INR wyniesie >2,0.	
# wg zaleceń producenta	

Leczenie ŻChZZ u kobiet w ciąży

[wszystkie zalecenia 1C]

- W leczeniu początkowym stosowanie HNF w ciągłym wlewie dożylnym lub HDCz s.c. w pełnych dawkach leczniczych, jak w ŻChZZ u kobiet niebędących w ciąży.
- W profilaktyce wtórnej HDCz (połowa dawki terapeutycznej) s.c. co 24 h do końca ciąży.
- Przerwać stosowanie HDCz na 24 h przed planowaną indukcją porodu (w przypadku leczenia HNF dożylnie – na 4–6 h).
- W przypadkach masywnego ZTP z niestabilnością hemodynamiczną wskazane jest leczenie trombolityczne.
- Po porodzie profilaktyka wtórna za pomocą acenokumarolu (przez pierwsze 4 dni łącznie z heparyną) przez co najmniej 6 tygodni.

Ciąża u kobiet otrzymujących przewlekle leczenie przeciwkrzepliwe

Kobiety należy informować o ryzyku powikłań leczenia przeciwkrzepliwego, zanim zajądą w ciążę. Jeśli mimo stosowania leczenia przeciwkrzepliwego kobieta chce zająć w ciążę, istnieją dwie opcje:

- częste wykonywanie testu ciążowego i z chwilą zajścia w ciążę zamiana acenokumarolu na HNF albo HDCz w dawce dostosowywanej do masy ciała [1C]

albo

- zamiana acenokumarolu na HDCz przed próbą zajścia w ciążę [1C]

Oba sposoby postępowania mają ograniczenia. Pierwszy opiera się na założeniu, że acenokumarol można bezpiecznie stosować podczas pierwszych 4–6 tygodni ciąży, natomiast drugi wiąże się z przedłużeniem czasu stosowania heparyny i tym samym ze zwiększeniem ryzyka wystąpienia osteoporozy. Polecamy pierwszy sposób postępowania, ponieważ jest wygodny i prawdopodobnie bezpieczny.

Postępowanie przeciwzakrzepowe w okresie ciąży u kobiet z mechanicznymi zastawkami serca

Opcje:

- HDCz s.c. przez całą ciążę w dawkach leczniczych, dostosowywanych do masy ciała lub zapewniających aktywność anty-Xa w 4 h po wstrzyknięciu wynoszącą około 1 j.m./ml [2C]
- agresywne stosowanie HNF przez całą ciążę, tj. wstrzykiwanie tej heparyny s.c. co 12 h w dawkach zapewniających 2-krotne przedłużenie APTT w 6 h po wstrzyknięciu [2C]
- do 13. tygodnia ciąży leczenie HNF albo HDCz (jw.), następnie acenokumarolem do połowy III trymestru, potem powrót do HNF albo HDCz aż do terminu porodu [2C]

W każdym przypadku po porodzie należy powrócić do przewlekłego leczenia acenokumarolem.

Postępowanie u kobiet ciężarnych zagrożonych utratą ciąży

Sytuacja kliniczna	Postępowanie
nawykowe poronienia (≥ 3)	oznaczyć APLA (przeciwciała antyfosfolipidowe); jeśli co najmniej 1 poronienie miało miejsce w II trymestrze ciąży, należy wykonać badania w kierunku wrodzonej trombofilii; u kobiet, które przebyły ciężki lub nawracający stan przedrzucawkowy, albo u których doszło do zahamowania wewnątrzmacicznego wzrostu płodu, oddzielenia łożyska lub obumarcia płodu o nieznannej przyczynie – należy wykonać badania w kierunku wrodzonej trombofilii i APLA [1C]
APLA i a) co najmniej 2 wczesne poronienia lub b) co najmniej 1 późne poronienie lub c) stan przedrzucawkowy, wewnątrzmaciczne zahamowanie wzrostu płodu lub oddzielenie łożyska	do porodu kwas acetylosalicylowy (60–150 mg/d) i podskórne wstrzyknięcia HNF w małej lub średniej dawce lub HDCz w dawce zapobiegawczej [1A]
homozygoty pod względem termolabilnego wariantu reduktazy metylenotetrahydrofolianowej (C677T)	suplementacja kwasu foliowego przed zajściem w ciążę, a jeśli kobieta już jest w ciąży – to możliwie jak najszybciej [2C]
wrodzona trombofilia i a) nawykowe poronienia lub b) utrata ciąży w II trymestrze lub później lub c) stan przedrzucawkowy, wewnątrzmaciczne zahamowanie wzrostu płodu lub oddzielenie łożyska w wywiadach	rozważyć leczenie: kwas acetylosalicylowy w małej dawce i podskórne wstrzyknięcia HNF w małej dawce lub HDCz w dawce zapobiegawczej; po porodzie acenokumarol [2C]

Przeciwwskazania do leczenia przeciwkrzepliwego i trombolitycznego

Przeciwwskazania do stosowania leków hamujących krzepnięcie krwi (HNF, HDCz i acenokumarol)

bezwzględne

- skaza krwotoczna
- objawy krwawienia z przewodu pokarmowego
- choroba przewodu pokarmowego związana z dużym ryzykiem krwawienia
- objawowe nadciśnienie wrotne
- rozwarstwiający tętniak aorty
- udar krwotoczny lub pourazowy krwiak śródczaszkowy (<2 miesiące)
- operacja lub uraz głowy (<20 dni)
- guz mózgu
- do 24 h po zabiegu operacyjnym, biopsji narządu lub nakłuciu tętnicy (do 4 dni, jeśli były trudności z hemostazą w trakcie zabiegu)
- nakłucie lędźwiowe diagnostyczne lub lecznicze – do 24 h (patrz s. 11)
- nadciśnienie tętnicze źle kontrolowane (>200/110 mm Hg)
- małopłytkowość immunologiczna zależna od heparyny (HIT) w wywiadach (dotyczy tylko HNF i HDCz)
- niewydolność nerek (dotyczy tylko HDCz)

względne

- retinopatia cukrzycowa
- ciężka niewydolność wątroby lub nerek z tendencją do krwawień
- ostre zapalenie osierdzia
- ciąża (I i III trymestr) (dotyczy tylko acenokumarolu)

Przeciwwskazania do stosowania leków trombolitycznych

bezwzględne

- tętniak rozwarstwiający aorty
- ostre zapalenie osierdzia
- czynne krwawienie z narządów wewnętrznych
- przebyty krwotoczny udar mózgu, choroba naczyń mózgowych (tętniak, przetoki tętniczo-żylny), nowotwory mózgu

względne

- niedokrwienny udar mózgu, przebyty w ciągu ostatnich 6 miesięcy
- krwotok z przewodu pokarmowego lub dróg moczowo-płciowych, przebyty w ciągu ostatnich 6 miesięcy
- zabieg chirurgiczny, większy uraz narządowy lub niewielki nawet uraz głowy, biopsja narządu, nakłucie tętnicy w miejscu uniemożliwiającym zastosowanie ucisku, długotrwałe zabiegi reanimacyjne powodujące obrażenia – w ciągu ostatnich 2–4 tygodni
- nadciśnienie tętnicze źle kontrolowane (>200/110 mm Hg)
- skaza krwotoczna w wywiadach
- zaawansowana niewydolność wątroby
- choroba nowotworowa
- ciąża

Postępowanie w przypadku powikłań krwotocznych leczenia przeciwkrzepliwego

Heparyny

Krwawienie zagrażające zdrowiu lub życiu chorego (znoszenie działania antykoagulacyjnego heparyny)

HNF

- protamina we wstrzyknięciu *i.v.* w dawce 1 mg na 100 j.m. HNF np. po jednorazowym wstrzyknięciu 5000 j.m. HNF – 50 mg protaminy
- HNF we wlewie dożylnym – do obliczenia dawki protaminy uwzględnia się tylko ilość HNF podanej w ciągu ostatnich kilku godzin (okres biologicznego półtrwania ok. 60 min), na przykład wlew 1250 j.m./h – 30 mg protaminy
- neutralizacja heparyny stosowanej we wstrzyknięciach *s.c.* – przedłużony wlew albo kilka wstrzyknięć protaminy
- zmniejszenie ryzyka działań niepożądanych protaminy (hipotonia, bradykardia) poprzez powolne (w ciągu 1–3 min) wstrzykiwanie leku
- ryzyko reakcji alergicznej (także anafilaksji) – wcześniejsza ekspozycja na insulinę protaminową, przebyta wazektomia, nadwrażliwość na białko ryby
- u chorych obciążonych zwiększonym ryzykiem pojawienia się przeciwciał skierowanych przeciwko protaminie można wcześniej podać glikokortykosteroid i lek przeciwhistaminowy
- potwierdzenie neutralizacji heparyny – skrócenie APTT

HDCz

- protamina powoduje normalizację APTT i czasu trombinowego, ale nie znosi całkowicie aktywności anty-Xa
- enoksaparyna
  - do 8 h po wstrzyknięciu enoksaparyny – protamina w dawce 1 mg na 100 j. anty-Xa dla (1 mg = ok. 100 j. anty-Xa)
  - jeśli krwawienie się utrzymuje – wstrzyknąć drugą dawkę protaminy 0,5 mg na 100 j. anty-Xa
  - ponad 8 h po wstrzyknięciu enoksaparyny – stosować protaminę w mniejszych dawkach (inne HDCz wg informacji od producenta)

Acenokumarol

Postępowanie w sytuacji, gdy wartości INR są za duże.

Sytuacja kliniczna	Postępowanie [wszystkie zalecenia 2C]
przedział terapeutyczny < INR < 5,0 + nie ma klinicznie istotnego krwawienia	<ul style="list-style-type: none"> – Zmniejszyć dawkę acenokumarolu albo opuścić następną dawkę i wznowić leczenie mniejszą dawką, gdy INR osiągnie pożądaną wartość. – Jeśli INR tylko nieznacznie przekracza górną granicę przedziału terapeutycznego, zmniejszenie dawki może nie być konieczne.
5 < INR < 9 + nie ma klinicznie istotnego krwawienia	<ul style="list-style-type: none"> – Opuścić 1 lub 2 kolejne dawki acenokumarolu, często (codziennie) sprawdzać INR i wznowić leczenie mniejszą dawką, gdy INR osiągnie przedział terapeutyczny. – Jeżeli zwiększone ryzyko krwawień, opuścić następną dawkę acenokumarolu i podać doustnie witaminę K₁ (1–2,5 mg). – Jeżeli konieczne jest szybkie zniesienie efektu antykoagulacyjnego ze względu na pilny zabieg operacyjny, podać doustnie 2–4 mg witaminy K₁. Jeżeli po 24 h INR nadal zbyt duże – podać doustnie 1–2 mg witaminy K₁.
INR > 9 + nie ma klinicznie istotnego krwawienia	<ul style="list-style-type: none"> – Wstrzymać leczenie acenokumarolem. – Podać doustnie 3–5 mg witaminy K₁ i spodziewać się znaczącego zmniejszenia INR w ciągu 24–48 h. – Często (codziennie) monitorować INR. W razie potrzeby ponownie podać witaminę K₁. – Gdy INR osiągnie przedział terapeutyczny – wznowić leczenie mniejszą dawką acenokumarolu.
INR > 20 + poważne krwawienie	<ul style="list-style-type: none"> – Wstrzymać leczenie acenokumarolem. – Podać 10 mg witaminy K₁ w powolnym wlewie dożylnym i przetoczyć świeżo mrożone osocze lub koncentrat czynników zespołu protrombiny w zależności od sytuacji. – Wlew witaminy K₁ można powtarzać co 12 h.
krwawienia zagrażające życiu	<ul style="list-style-type: none"> – Wstrzymać leczenie acenokumarolem. – Przetoczyć koncentrat czynników zespołu protrombiny i podać 10 mg witaminy K₁ w powolnym wlewie dożylnym. – W razie potrzeby, zależnie od wartości INR, postępowanie można powtórzyć.
Jeśli po podaniu witaminy K ₁ w dużej dawce leczenie acenokumarolem jest nadal wskazane, można zastosować heparynę do czasu, gdy witamina K ₁ przestanie działać i będzie można uzyskać oczekiwaną odpowiedź na acenokumarol.	

Postępowanie w przypadku zabiegów inwazyjnych u chorych leczonych acenokumarolem

Grupa chorych	Postępowanie [wszystkie zalecenia 2C, wyjątki zaznaczone]
małe ryzyko ŻChZZ*	<ul style="list-style-type: none"> – Przerwać leczenie acenokumarolem około 4 dni przed zabiegiem, co pozwoli na powrót INR do wartości bliskich prawidłowych. – Jeżeli z samym zabiegiem wiąże się zwiększone ryzyko zakrzepicy – HNF s.c. w dawce 5000 j.m. przez krótki czas po operacji i równocześnie rozpocząć leczenie acenokumarolem.
średnie ryzyko ŻChZZ	<ul style="list-style-type: none"> – Przerwać leczenie acenokumarolem około 4 dni przed zabiegiem, co pozwoli na powrót INR do wartości bliskich prawidłowych. – Przez 2 dni przed zabiegiem do 12 h przed zabiegiem stosować HNF s.c. w dawce 5000 j.m. co 12 h albo HDCz w dawce profilaktycznej. – Po zabiegu – HNF s.c. w dawce 5000 j.m. co 12 h albo HDCz w dawce profilaktycznej oraz acenokumarol.
duże ryzyko ŻChZZ**	<ul style="list-style-type: none"> – Przerwać leczenie acenokumarolem około 4 dni przed zabiegiem; pozwolić, aby INR powrócił do wartości prawidłowych. – Przez 2 dni przed zabiegiem – HNF albo HDCz, w dawkach terapeutycznych. – HNF można stosować s.c. w warunkach ambulatoryjnych, a następnie po przyjęciu do szpitala w ciągłym wlewie dożylnym i odstawić na 5 h przed samym zabiegiem albo kontynuować leczenie HNF s.c. lub stosować HDCz s.c. i zaprzestać 12–24 h przed zabiegiem.
bardzo małe ryzyko krwawienia	<ul style="list-style-type: none"> – Zmniejszyć dawkę acenokumarolu na 4 lub 5 dni przed zabiegiem i wykonać zabieg przy INR 1,3–1,5. – Po operacji ponownie rozpocząć leczenie poprzednią dawką acenokumarolu i w razie potrzeby dodać HNF s.c. 5000 j.m.
zabiegi stomatologiczne	<ul style="list-style-type: none"> – Duże ryzyko krwawienia – przerwać leczenie acenokumarolem. – Nie ma dużego ryzyka krwawienia – nie przerywać leczenia acenokumarolem.
zabiegi stomatologiczne wymagające miejscowej kontroli krwawienia	<ul style="list-style-type: none"> – Płukanie jamy ustnej roztworem kwasu traneksamowego lub ε-aminokapronowego, bez przerywania leczenia acenokumarolem [2B].
<p>* np. bez epizodu ŻChZZ od ponad 3 miesięcy, przebyte migotanie przedsionków bez udaru mózgu w wywiadach ** np. epizod ŻChZZ w ciągu ostatnich 3 miesięcy, mechaniczna proteza zastawki mitralnej lub zastawka starego typu</p>	

Leki dostępne w Polsce*

Nazwa handlowa	Producent	Dawka	Opakowanie
heparyna niefrakcjonowana (HNF)			
Heparinum	Polfa Warszawa	5000 j.m./0,2 ml	10 amp. po 0,2 ml
		25 000 j.m./1 ml	10 amp. po 1 ml
		25 000 j.m./5 ml	10 fiol. po 5 ml
Heparin Biochemie	Biochemie	25 000 j.m./5 ml	10 fiol. po 5 ml
heparyny drobnocząsteczkowe (HDCz) – dalteparyna			
Fragmin	Pharmacia	2500 j.m./0,2 ml	10 amp.-strzyk.
		5000 j.m./0,2 ml	10 amp.-strzyk.
		10 000 j.m./1 ml	10 amp.
		10 000 j.m./4 ml	10 amp.
heparyny drobnocząsteczkowe (HDCz) – enoksaparyna			
Clexane	Aventis	20 mg/0,2 ml,	2 i 10 amp.-strzyk.
		40 mg/0,4 ml,	2 i 10 amp.-strzyk.
		60 mg/0,6 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		80 mg/0,8 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		100 mg/1 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		300 mg/3 ml	1 i 10 fiol.
Clexane Forte	Aventis	120 mg/0,8 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		150 mg/1 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
heparyny drobnocząsteczkowe (HDCz) – nadroparyna			
Fraxiparine	Sanofi	2850 j.m./0,3 ml	2 lub 10 amp.-strzyk.
		3800 j.m./0,4 ml	2 lub 10 amp.-strzyk.
		5700 j.m./0,6 ml	2 lub 10 amp.-strzyk.
		7600 j.m./0,8 ml	2 lub 10 amp.-strzyk.
		9500 j.m./1,0 ml	2 lub 10 amp.-strzyk.
Fraxiparine Multi	Sanofi	47 500 j.m./5 ml	10 fiol. po 5 ml
		142 500 j.m./15 ml	10 fiol. po 15 ml
Fraxodi	Sanofi	11 400 j.m./0,6 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		15 200 j.m./0,8 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
		19 000 j.m./1 ml	2 i 10 amp.-strzyk.
acenokumarol			
Acenocoumarol	Polfa Pabianice	4 mg	60 tabl.
Acenocoumarol	Polfa Warszawa	4 mg	60 tabl.
Sintrom	Novartis	4 mg	20 tabl.
Syncumar	ICN Hungary	4 mg	50 tabl.

* stan na dzień 25 kwietnia 2002 r.

Nazwa handlowa	Producent	Dawka	Opakowanie
alteplaza			
Actilyse	Boehringer Ingelheim	10 mg, 20 mg i 50 mg	1 fiol. + rozp.
streptokinaza			
Kabikinase	Pharmacia	1,5 mln j.m.	1 fiol.
Streptase	Aventis	250 000 j.m.	1 i 10 fiol.
		1,5 mln j.m.	1 i 10 fiol.
siarczan protaminy			
Protaminum sulfuricum	Biomed Warszawa	0,05 g/5 ml	1 amp.
witamina K ₁			
Vitacon	Polfa Warszawa	0,001 g/0,5 ml	10 amp.
		0,01 g/1 ml	10 amp.
		0,01 g	20 tabl. powl.

Sygnatariusze instytucjonalni

Akceptuję zatwierdzoną na Konferencji Konsensusu w Krakowie w dniu 25 kwietnia 2002 roku treść „Wytycznych profilaktyki i leczenia żylnych chorób zakrzepowo-zatorowej” i rekomenduję ich stosowanie:

Centrum Monitorowania Jakości w Ochronie Zdrowia

lek. Jacek Walczak

Kolegium Lekarzy Rodzinnych w Polsce

lek. Tomasz Tomasiak

Polskie Towarzystwo Anestezjologii i Intensywnej Terapii

dr hab. med. Ryszard Gajdosz

Polskie Towarzystwo Angiologiczne

dr hab. med. Rafał Niżankowski

Polskie Towarzystwo Badań nad Miażdżycą

prof. dr hab. med. Aldona Dembińska-Kieć

Polskie Towarzystwo Chirurgii Naczyniowej

prof. dr hab. med. Arkadiusz Jawień

Polskie Towarzystwo Farmakologii Klinicznej

prof. dr hab. med. Aldona Dembińska-Kieć

Polskie Towarzystwo Ftizjopneumonologiczne

dr hab. med. Jerzy Kozielski

Polskie Towarzystwo Ginekologiczne

prof. dr hab. med. Wiesław Szymański

Polskie Towarzystwo Kardiologiczne

prof. dr hab. med. Andrzej Cieśliński

Polskie Towarzystwo Neurologiczne

dr hab. med. Andrzej Szczudlik

Polskie Towarzystwo Onkologiczne

prof. dr hab. med. Krzysztof Duda

Polskie Towarzystwo Ortopedii i Traumatologii

dr hab. med. Bogusław Frańczuk

Towarzystwo Chirurgów Polskich

prof. dr hab. med. Wojciech Witkiewicz

Towarzystwo Internistów Polskich

prof. dr hab. med. Maria Podolak-Dawidziak

Towarzystwo Promocji Jakości Opieki Zdrowotnej w Polsce

mgr Halina Kutaj-Wąsikowska